

Kritiek, Commentaar en Beschouwing

Kees de Glopper

Over kwaliteit en kwaliteiten van teksten

De moordzucht van Theseus is mij vreemd, maar ik kan het niet nalaten een paar misverstanden uit de weg te ruimen die Jan Sturm in zijn bespreking van het PFON-onderzoek (Spiegel IV-3) creëert.

Over de kwaliteit van teksten zou niet zinvol gesproken kunnen worden, omdat teksten in verschillende contexten door verschillende lezers verschillend gewaardeerd of verstaan kunnen worden. In de woorden van Sturm: "Als er al sprake is van kwaliteit, in de zin van goed, beter, best; slecht, slechter, slechtst, dan gaat het kennelijk om een eigenschap van het interactief handelen met een tekst." Analooq zou men kunnen beweren dat men over de kwaliteit van stoelen niet zinvol kan spreken, omdat de gebruikscontext varieert en omdat de ene persoon er wel lekker in zit, terwijl de stoel een ander niet bevalt.

Onzin natuurlijk: er zijn stoelen waar iedereen doorheen zakt en er zijn ook stoelen waarvan een aanzienlijk aantal mensen rugpijn krijgt, bij bepaald gebruik. Bij schrijffprodukten is het niet veel anders. Over de kwaliteit, of liever kwaliteiten daarvan kan na specificatie van beoordelingscriteria en van een gebruikscontext zinvol gesproken worden. Sommige van die criteria zullen context onafhankelijk zijn, andere -de meeste wellicht- zijn afhankelijk van de gebruikscontext, in ieder geval waar het om hun precieze formulering gaat. Een paar voorbeelden. Men stelle zich voor dat deze zin een handgeschreven zin is. In de vorige zin staat een woord dat verkeerd geschreven is (criterium: correctheid van de spelling). Er is geen sprake van een typefout, maar van een spelfout, of van een verschrijving. In de volgende zin is nog maar een woord goed geschreven. Deze zinn is dusz vil erchur. Los van de gebruikscontext kan aan de hand van het spellingscriterium (dat natuurlijk nadere operationalisatie behoeft) uitgemaakt worden in welke mate teksten een zekere kwaliteit (kwaliteit in de zin van eigenschap) bezitten. Of die kwaliteit ook als kwaliteit wordt aangemerkt is

een andere volgende zaak. Dat zal afhangen van de vraag hoe belangrijk men correcte spelling acht. Velen, en daar reken ik mezelf toe, vinden conformisme aan spellingregels belangrijk vanuit praktische overwegingen (in het verkeer is het ook handig en veilig als iedereen rechts rijdt) en vanuit sociale overwegingen (knap lullig als je sollicitatiebrief vanwege die spelfout in de prullemand verdwijnt). Wie de sterc supkultureel bupaalde devienietsjie aanhangd dat het er niet toe doet of ju koorrekt kund spellun, zal best wat moejtu willun infesteren in het ontseiverun van deesu zin (die ook veel schrijftijd heeft gekost).

Een ander voorbeeld. Ik ben van plan te gaan trouwen. Daarvoor heb ik een uittreksel nodig uit het geboorteregister van de gemeente Hengelo (O). Met een kort briefje waarin het verschuldigde bedrag van f 12,50 is bijgesloten, denk ik een geboorte-akte te kunnen verwerven. Vergeet ik mijn adres te vermelden, zowel in de brief als op de achterzijde van de envelop! Ambtenaar onthand en huwelijk vertrapd. Conclusie: ik heb een slechte tekst geschreven, binnen de geschetste gebruikscontext. Het geschonden criterium is inhoud, of ook: briefconventies. (Had ik nu tenminste maar vermeld dat ik in Amsterdam woonachtig ben, dan had een welwillende ambtenaar van de afdeling Bevolking mij als enige "De Gloppe" in het telefoonboek kunnen vinden.)

Zo zijn er tal van voorbeelden te geven van gebruikscontexten en criteria, die samen vastleggen welke eigenschappen teksten moeten bezitten om effectief en efficiënt te zijn. Teksten kunnen zulke eigenschappen of kwaliteiten in meerdere of in mindere mate bezitten. Aan teksten met zulke kwaliteiten kan Kwaliteit worden toegeschreven. Met de sprong van kleine k naar grote K gaat de beschrijving in een waardering over. De gehanteerde normen of waarden zijn -in de gegeven voorbeelden- effectiviteiten en efficiëntie, of een geregeld maatschappelijk verkeer. Over het belang daarvan kan men verschillend denken.

De sprong van beschrijving naar waardering is meestal een impliciete. Dat is ook in het PPON-onderzoek het geval. De kwaliteiten waarop teksten in het peilingsonderzoek beoordeeld zijn, worden direct met Kwaliteit vereenzelvigd. Sturm heeft daarom ten dele gelijk wanneer hij zegt dat het probleem van de kwaliteit goeddeels onbesproken blijft. De suggestie dat er zo maar wat beoordeeld wordt, aan de hand van onafhankelijke, tijdsloze normen, is echter misplaatst.

De beoordelingscriteria zijn over het algemeen zeer expliciet en toegesneden op de gebruikscontext. Aan de hantering van de criteria door beoordelaars is veel aandacht besteed. De criteria worden verantwoord door te verwijzen naar het belang van "geslaagde communicatie".

Het "echte leven" stelt ons voor schrijfp opdrachten. In peilingsonderzoek waarin de aandacht op functionele

taalvaardigheden is gericht, wordt getracht bepaalde gebruikscontexten voor te schrijven teksten na te bootsen. Het PPON-onderzoek bevat een tiental schrijftaken. Slechts één, goed gekozen, taak wordt door Sturm besproken. Het gaat om een opdracht waarin de leerling-schrijver aan vader, moeder of andere huisgenoten laat weten naar wie hij/zij toe is en hoe laat hij/zij thuiskomt. De beoordelingscriteria voor inhoud bij deze taak belichamen een explicietheidseis die bij deze taak aanvechtbaar is. Waarom?

Wie schrijft weegt steeds af hoeveel voorkennis bij de lezer veronderstelt mag worden. Volledig expliciete teksten -zo ze al schrijfbaar zijn- zijn misschien nuttig voor Marsmannetjes; de gemiddelde aardbewoner kan met minder toe. Hoeveel minder hangt af van de situatie. Het probleem van de door Jan Sturm bekritiseerde taak is, dat de schrijfpopdracht in een context staat waarin het redelijk is dat de schrijver veel gedeelde voorkennis met de lezer veronderstelt. "M'n moeder herkent mijn handschrift wel"; dus ondertekenen is overbodig. "Als ik zeg dat ik "even" weg ben, weet mijn vader wel hoe laat het wordt"; dus een precieze tijdsaanduiding is overbodig.

Andere schrijftaken zijn veel geslaagder in dit opzicht. Daar is de afstand tussen lezer en schrijver veel groter en is explicietheid een veel natuurlijker eis. Bij een grotere afstand tussen lezer en schrijver zijn meer inspanningen nodig om verschillen in kennis (van de situatie, het onderwerp, etcetera) te overbruggen. Ook het besef dat zulke situaties hogere eisen aan de explicietheid van geschreven teksten stellen, is een belangrijk onderdeel van schrijfvaardigheid. Hierin ligt een reden om bij schrijfpopdrachten niet exact de norm aan te geven waaraan een geslaagde tekst moet voldoen. (Een exacte norm is overigens al snel een compleet voorbeeld van een goede tekst.) Trouwens, in het "echte leven" staat er ook niet altijd iemand naast je om te vertellen wat er wel en niet in je briefje moet staan. En zo moet je voor de juiste spelling van "Procrustes" blijkbaar het woordenboek niet alleen bij hand hebben, maar het ook gebruiken.

Tot slot nog een opmerking en een vraag. Als het al zo is dat het PPON-onderzoek één, arbitrair gekozen en sterk subcultureel bepaalde definitie van moedertaalonderwijs dwingend oplegt (waarvoor ik graag meer en betere argumenten zag), dan waag ik te betwijfelen dat dat in het nadeel is van de "onderliggende groepen" waar Sturm zich sterk voor denkt te maken. Zou hij dat eens met goede argumenten willen onderbouwen?

Amsterdam, januari 1987

